

Sygn. akt: I C 1163/11

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 czerwca 2013 roku

Sąd Okręgowy w Warszawie, Wydział I Cywilny

w składzie:

Przewodnicząca: SSO Bożena Jaskuła

Protokolant: Aneta Wesolkowska

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 5 czerwca 2013 roku w Warszawie,

sprawy z powództwa A. F. i D. M.

przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Ministra Gospodarki

o odszkodowanie

I. zasądza od pozwanego Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra Gospodarki na rzecz każdej z powódek A. F. i D. M. po 27.950 zł (dwadzieścia siedem tysięcy dziewięćset pięćdziesiąt złotych) tytułem odszkodowania z ustawowymi odsetkami od 19 czerwca 2013 roku do dnia zapłaty;

II. oddala powództwo w pozostałej części;

III. zasądza od pozwanego Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra Gospodarki na rzecz powódki A. F. kwotę 2.893,52 zł (dwa tysiące osiemset dziewięćdziesiąt trzy 52/100 złotych) oraz na rzecz powódki D. M. kwotę 1.393,52 zł (jeden tysiąc trzysta dziewięćdziesiąt trzy 52/100 złotych) – tytułem zwrotu kosztów procesu;

IV. nakazuje pobrać od pozwanego Skarbu Państwa – Ministra Gospodarki na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie 119,94 zł (sto dziewiętnaście 94/100 złotych) tytułem zwrotu wydatków.

Sygn. akt I C 1163/11

UZASADNIENIE

W pozwie z dnia 23 listopada 2011 roku powódki: A. F. i D. M. domagały się zasądzenia od pozwanego Skarbu Państwa – Ministra Gospodarki kwoty odszkodowania w zakresie szkody rzeczywistej i utraconych korzyści za szkodę poniesioną na skutek wydania decyzji administracyjnej – zarządzenia Prezesa Centralnego Urzędu Drobnej Wytwórczości z dnia 22 maja 1951 r. w sprawie ustanowienia przymusowego zarządu państwowego na przedsiębiorstwem (...)wł. E. N.” oraz orzeczenia Przewodniczącego Komitetu Drobnej Wytwórczości z dnia 15 października 1959 r. w sprawie stwierdzenia przejścia na własność Państwa tego przedsiębiorstwa, stanowiącego dotychczas własność E. N., którego powódki są następczyniami prawnymi. Nieważność decyzji z dnia 22 maja 1951 r. stwierdził Minister Gospodarki w decyzji z dnia 19 maja 2011 r., w której jednocześnie stwierdził wydanie decyzji z dnia 15 października 1959 r. z naruszeniem prawa, nie mogąc stwierdzić jej nieważności ze względu na wywołane przez nią nieodwracalne skutki prawne. Powódki

domagały się także zasądzenia na swoją rzecz od pozwanego kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego (k. 2-10).

W odpowiedzi na pozew z dnia 15 maja 2012 r. pozwany Skarb Państwa – Minister Gospodarki wniósł o oddalenie powództwa i zasądzenie od powódek kosztów postępowania według norm przepisanych, podnosząc zarzut nieprecyzyjnego określenia podstawy odpowiedzialności odszkodowawczej i niewykazania zajścia jej przesłanek, błędnego oznaczenia zakresu powstałej szkody i momentu jej powstania oraz błędnego sposobu naliczania odsetek, kwestionując powództwo co do zasady. Pozwany twierdził, że decyzja z dnia 22 maja 1951 r. oraz jej ewentualne skutki zostały wyeliminowane z obrotu prawnego decyzją z dnia 19 maja 2011 r. ze skutkiem *ex tunc*, zaś skutki prawno-rzeczowe mogła wywołać jedynie decyzja z dnia 15 października 1959 r., ze względu na wywołane przez nią nieodwracalne skutki prawne, i od tej daty należy liczyć powstanie obowiązku odszkodowawczego. Ponadto, pozwany wskazał, że określenie szkody poprzez skalkulowanie szkody rzeczywistej (*damnum emergens*) i utraconych korzyści (*lucrum cessans*) jest pozbawione podstaw prawnych i winno ograniczać się jedynie do *damnum emergens*. Wreszcie pozwany zarzucił błędny sposób naliczania odsetek przyjęty w pozwie, wskazując, że winny być one naliczane zgodnie z art. 363 § 2 k.c. (k. 146-150).

Sąd Okręgowy ustalił następujący stan faktyczny:

E. N., którego spadkobierczyniami są powódki, od 1931 r. prowadził przedsiębiorstwo, początkowo pod nazwą (...)finalnie pod nazwą (...)wł. E. N.”. E. N.zakończył prowadzenie działalności gospodarczej w roku 1948. Zarządzeniem Prezesa Centralnego Urzędu Drobnej Wytwórczości z dnia 22 maja 1951 r., wydanym na podstawie dekretu Naczelnika Państwa z dnia 16 grudnia 1918 r. w przedmiocie przymusowego zarządu państwowego (Dz. U. nr 21, poz. 67) mienie przedsiębiorstwa zostało objęte przymusowym zarządem państwa, zaś na mocy orzeczenia Przewodniczącego Komitetu Drobnej Wytwórczości z dnia 15 października 1959 r. mienie to przeszło na własność państwa (okoliczności niesporne, **dowód:** dokumenty znajdujące się w teczce Ministerstwa Gospodarki oznaczonej sygnaturą (...)).

W dniu 12 maja 1990 r. E. N.wszczął postępowanie mające na celu stwierdzenie nieważności obydwu wyżej wymienionych decyzji administracyjnych, w trakcie którego zmarł, a w jego miejsce w sposób prawem przepisany wstąpiły powódki (okoliczność niesporna, **dowód:** dokument znajdujący się w teczce Ministerstwa Gospodarki oznaczonej sygnaturą (...), postanowienie Sądu Rejonowego w S., II Wydział Cywilny z dnia 20 maja 1991 r., sygn. akt II Ns 309/91, postanowienie Sądu Rejonowego w S., II Wydział Cywilny z dnia 21 grudnia 1993 r., sygn. akt II Ns 923/93 oraz postanowienie Sądu Rejonowego dla W., Wydział I Cywilny z dnia 6 sierpnia 2004 r., sygn. akt I Ns 371/04 k. 23-25).

Ostateczną decyzją Ministra Gospodarki z dnia 19 maja 2011 r. stwierdzono nieważność zarządzenia Prezesa Centralnego Urzędu Drobnej Wytwórczości z dnia 22 maja 1951 r. oraz wydanie z naruszeniem prawa orzeczenia Przewodniczącego Komitetu Drobnej Wytwórczości z dnia 15 października 1959 r. (k. 71-82).

Sąd, opierając się na opinii biegłego, ustalił wartość składników majątkowych znacjonalizowanego przedsiębiorstwa na dzień objęcia przymusowym zarządem państwowym według cen aktualnych na 55 900 zł. Opinia ta nie budziła wątpliwości Sądu, była logiczna i wewnętrznie spójna, a wątpliwości powódek co do niej zostały wyjaśnione przez biegłego na rozprawie w dniu 5 czerwca 2013 r. Opinia ta nie była kwestionowana w dalszym toku postępowania (k. 176-191, 201-202, 219-220).

Stan faktyczny ustalony przez Sąd w niniejszej sprawie był pomiędzy stronami niesporny co do przysługiwania poprzednikowi prawnemu powódek prawa własności przedsiębiorstwa pod nazwą (...) wł. E. N.”, wydania orzeczeń nacjonalizacyjnych, których nieważność i wydanie z naruszeniem prawa stwierdzono, następstwa prawnego powódek po byłym właścicielu znacjonalizowanego przedsiębiorstwa. Sporna była kwestia istnienia roszczenia odszkodowawczego w sytuacji stwierdzenia nieważności orzeczeń nacjonalizacyjnych.

Sąd przydał walor wiarygodności wszystkim dowodom z dokumentów zgromadzonych w sprawie, nie znajdując podstaw do ich zanegowania. Dowody z dokumentów – w przeważającej mierze decyzje administracyjne – korzystając z materialnej mocy dowodowej wynikającej z treści art. 244 k.p.c. stanowią dowód tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Podstawą formalnoprawną dochodzonego w niniejszej sprawie roszczenia jest art. 160 § 1 k.p.a. Zgodnie z jego brzmieniem stronie, która poniosła szkodę na skutek wydania decyzji z naruszeniem przepisu art. 156 § 1 k.p.a. albo stwierdzenia nieważności takiej decyzji służy roszczenie o odszkodowanie, chyba, że ponosi ona winę za powstanie okoliczności wymienionych w tym przepisie. Przepis ten został uchylony przez art. 2 pkt 2 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 roku o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1692) z dniem 01 września 2004 roku, ale mimo zmiany regulacji i uchylenia przepisu art. 160 k.p.a., zgodnie z brzmieniem art. 5 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 roku, będzie on miał zastosowanie w rozpoznawanej sprawie, gdyż do zdarzeń i stanów prawnych powstałych przed dniem jej wejścia w życie, stosuje się przepisy dotychczasowe w brzmieniu obowiązującym do dnia jej wejścia w życie. Akty nacjonalizacyjne wydane zostały przed dniem 01 września 2004 roku, czyli przed uchyleniem art. 160 k.p.a., a to implikuje przyjęcie przez Sąd za podstawę prawną żądania zgłoszonego przez powodów właśnie uchylone przepisy art. 160 k.p.a. Zgodnie z art. 5 ustawy z 2004 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz niektórych ustaw /Dz. U. nr 162, poz. 1692/ wprowadzającej nowe regulacje dotyczące odpowiedzialności za szkody wyrządzone w związku z wykonywaniem władzy publicznej, zmiany nią wprowadzone nie mają zastosowania do zdarzeń i stanów prawnych powstałych przed wejściem w życie ustawy. W tym zakresie stosuje się bowiem przepisy art. 417, 419, 420, 420¹ k.c. oraz art. 153, 160, 161 § 5 k.p.a. w brzmieniu dotychczasowym (tak Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 07 lipca 2005 r., sygn. akt IV CK 52/05). Ostatecznie kwestię tę przesądził Sąd Najwyższy w uchwale pełnego składu z dnia 31 marca 2011 roku wskazując, że do roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej ostateczną decyzją administracyjną wydaną przed dniem 01 września 2004 roku, której nieważność lub wydanie z naruszenie, art. 156 § 1 k.p.a. stwierdzono po tym dniu, ma zastosowanie art. 160 § 1, 2, 3 i 6 k.p.a., a zatem z pominięciem administracyjnego trybu dochodzenia odszkodowania (III CZP 112/10, OSNC 2011/7-8/75).

Zgodnie z brzmieniem art. 160 § 2 k.p.a. do odszkodowania stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego, z wyłączeniem art. 418 tego kodeksu.

Przesłankami odpowiedzialności odszkodowawczej są: powstanie szkody oraz istnienie normalnego związku przyczynowego pomiędzy szkodą a zdarzeniem, które ją wywołało. Punktem wyjścia przy badaniu istnienia normalnego związku przyczynowego jest ustalenie, czy fakt wskazany jako przyczyna szkody stanowi *conditio sine qua non* jej wystąpienia, tj. czy szkoda nastąpiłaby również wtedy, gdyby nie doszło do wydania decyzji niezgodnej z prawem oraz czy zaistniała szkoda jest normalnym następstwem zdarzenia wskazanego jako jej przyczyna. W kontekście niniejszej sprawy wskazać należy, iż jeśliby nie doszło do wydania unieważnionej decyzji z 1951 r., poprzednik prawny powódek zachowałby w tej dacie, a także po niej zarząd nad należącym do niego przedsiębiorstwem. Jeśliby natomiast nie doszło do wydania w dniu 15 października 1959 r. decyzji stwierdzającej przejście na własność Państwa przedmiotowego przedsiębiorstwa, pozostałby on w tej dacie, jak również po niej, jego właścicielem. Skutkiem decyzji z października 1951 r. była więc faktyczna „utrata przedsiębiorstwa”, w tym maszyn, urządzeń i materiałów, którymi Państwo mogło swobodnie dysponować, w tym zbywać je i zużywać. Zarząd państwowy w zakresie wyposażenia warsztatowego przedsiębiorstwa przejął większość istotnych uprawnień właścicielskich, a decyzja z 1959 r. była w tym zakresie jedynie dopełnieniem przejścia cywilnego (prawnorzecowego) tytułu właścicielskiego do całości na rzecz Skarbu Państwa. Pomimo stwierdzenia nieważności decyzji nacjonalizacyjnej powódkom nie została przywrócona odjęta uprzednio własność przedsiębiorstwa w jakimkolwiek zakresie, ze względu na utratę jego składników. Zatem skoro powódki nie odzyskały na skutek decyzji unieważniającej orzeczenie nacjonalizacyjne składników przedsiębiorstwa, czyli utraciły przejęty na skutek wadliwych decyzji – pierwszej z 1951 r. i dopełniającej ją z 1959 r. – majątek, to poniosły rzeczywistą szkodę, której naprawienia mogą dochodzić przed Sądem na podstawie art. 160 § 1 k.p.a. w zw. z art. 361 k.c. Szkodą, w rozumieniu prawa cywilnego, jest powstała wbrew

woli poszkodowanego różnica między obecnym jego stanem majątkowym, a tym stanem, jaki zaistniałby, gdyby nie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę (tak Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 11 lipca 1957 roku, 2 CR 304/57, OSN 1958, nr III, poz. 76 oraz w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 1963 r., IH PO 31/63, OSNCP 1964, nr 7-8, poz. 128 czy też w wyroku z dnia 16 kwietnia 2002 roku w sprawie V CKN 960/00 oraz z dnia 15 listopada 2002 roku w sprawie V CKN 1325/00).

Jak już wcześniej wskazano, na pojęcie szkody składa się szkoda rzeczywista (*damnum emergens*) oraz utracone korzyści (*lucrum cessans*). Powódki wskazały w pozwie, iż domagają się jedynie odszkodowania z tytułu *damnum emergens*, jednak w istocie ich roszczenie obejmowało również *lucrum cessans*. Żądanie to jest jednak bezpodstawne. Dopuszczalność roszczeń odszkodowawczych obejmujących zarówno szkodę rzeczywistą, jak i utracone korzyści była przedmiotem licznych wyroków sądów powszechnych i Sądu Najwyższego, a linia orzecznicza w tym zakresie była niejednolita. Wszelkie wątpliwości w tym przedmiocie usunął Sąd Najwyższy przywoływaną już wcześniej uchwałą pełnego składu z dnia 31 marca 2011 r., sygn. akt III CZP 112/10, w której stwierdził, że „jeżeli ostateczna wadliwa decyzja administracyjna została wydana przed dniem wejścia w życie Konstytucji, odszkodowanie przysługujące na podstawie art. 160 § 1 k.p.a. nie obejmuje korzyści utraconych wskutek jej wydania, choćby ich utrata nastąpiła po wejściu w życie Konstytucji”. W zaistniałym stanie faktycznym ostateczna wadliwa decyzja administracyjna – zarządzenie z maja 1951 r. oraz orzeczenie z października 1959 r. – została wydana przed dniem wejścia w życie Konstytucji RP, tj. przed dniem 17 października 1997 r. Sąd w pełni podziela pogląd Sądu Najwyższego i uznaje, iż niedopuszczalnym byłoby zasądzenie na rzecz powódek odszkodowania z tytułu utraconych korzyści. Z ostrożności procesowej należy zauważyć, iż irrelevantnym jest moment ostatecznego stwierdzenia nieważności wadliwej decyzji administracyjnej, gdyż istotna jest data wydania samej wadliwej decyzji, a nie data jej eliminacji z obrotu prawnego.

Powódkom należy się zatem odszkodowanie za nieodwracalne skutki będące efektem rzezonnych decyzji, tj. pozbawienia własności składników przedsiębiorstwa, które zostały definitywnie utracone na rzecz osób trzecich.

W tej sytuacji zgodnie z brzmieniem art. 160 § 3 k.p.a. powódkom przysługuje odszkodowanie od organu, który wydał decyzje z naruszeniem przepisu art. 156 § 1 k.p.a.

Jak wykazano wyżej prawnie wadliwymi były: zarządzenie Prezesa Centralnego Urzędu Drobnej Wytwórczości z dnia 22 maja 1951 r. w sprawie ustanowienia przymusowego zarządu państwowego nad przedsiębiorstwem (...)wł. E. N.” oraz orzeczenie Przewodniczącego Komitetu Drobnej Wytwórczości z dnia 15 października 1959 r. w sprawie stwierdzenia przejścia na własność Państwa tego przedsiębiorstwa. Ponieważ organy, które te decyzje wydały już nie istnieją, wobec tego odpowiedzialność odszkodowawcza obciąża następcę prawnego organów, które te prawnie wadliwe decyzje wydały, a którym jest obecnie Minister Gospodarki. W ocenie Sądu jednostka ta ponosi odpowiedzialność za wadliwe decyzje administracyjne swych poprzedników, ponieważ jedna decyzja odebrała zarząd majątkiem nie powodując jego definitywnej utraty, a druga – choć deklaratoryjna – ostatecznie odjęła prawo rzeczowe powódkom.

W ocenie Sądu pierwszy skutek, a więc strata w majątku powodów, nastąpiła już w chwili wydania zarządzenia przez Prezesa Centralnego (...) z dnia 22 maja 1951 r. w sprawie ustanowienia przymusowego zarządu państwowego nad przedsiębiorstwem poprzednika prawnego powódek, co uniemożliwiło im funkcjonowanie w granicach posiadanego prawa. To sprawia, że stan składników przedsiębiorstwa, za które obecnie powódki dochodzą odszkodowania należało ustalać na datę tego zarządzenia, a nie orzeczenia z 1959 r., które jedynie potwierdzało istniejącą od 8 lat sytuację.

Ustalając aktualną wartość składników majątku powódek Sąd uznał, że ich żądanie jest uzasadnione do łącznej kwoty 55 900 zł, zgodnie z wyceną biegłego M. K. oraz wysokością ich udziałów spadkowych po E. N..

Powódki zażądały zasądzenia odsetek od dnia wniesienia pozwu, co spotkało się z opozycją pozwanego. Należy uznać, że żądanie to nie znajduje uzasadnienia w przepisach prawa. Zastosowanie ma w niniejszej sytuacji art. 363 § 2 k.c. Zgodnie z tym przepisem wysokość odszkodowania pieniężnego zasadniczo wymierza się według cen z daty ustalenia odszkodowania. Nie ulega wątpliwości, że powódki dochodziły naprawienia szkody w pieniądzu. Nie zachodzi też wyjątek określony w art. 363 § 2 zd. 3 (szczególne okoliczności wymagające przyjęcie za podstawę wysokości

odszkodowania cen istniejących w innej chwili, aniżeli moment jej ustalenia). Moment ustalenia odszkodowania jest zasadniczo zbieżny z datą wyrokowania i dopiero od tej daty dopuszczalne jest naliczanie odsetek, gdyż wysokość zasądanego odszkodowania musi uwzględniać zmianę cen od momentu zaistnienia szkody do daty ustalenia odszkodowania. Dopuszczenie do ustalenia odsetek w sposób wskazany w pozwie prowadziłoby do podwójnej korzyści powódek z tego samego tytułu odszkodowawczego – po pierwsze poprzez przyznanie odszkodowania w zakresie uwzględniającym okres od wniesienia pozwu do dnia wyrokowania, po drugie poprzez przyznanie odsetek za ten termin. Byłoby to sprzeczne z waloryzacyjną funkcją odsetek, które mają tylko rekompensować dalszą szkodę powstałą poprzez zwłokę w spełnieniu świadczenia (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2000 r., sygn. akt II CKN 725/98, z dnia 29 maja 2000 r., sygn. akt III CKN 823/98).

Z tych wszystkich względów orzeczono jak w pkt I i II wyroku. Należne każdej z powódek odszkodowanie ustalone zostało jako odpowiadające wysokości udziałów po byłym właścicielu przedsiębiorstwa.

O kosztach postępowania Sąd orzekł na podstawie art. 100 k.p.c. powódki wygrały niniejszy proces w 73,55%, zaś pozwany w 26,45%. Powódka A. F. poniosła koszty w łącznej kwocie 4.567 zł, na którą składają się: 2.000 zł – opłata sądowa od pozwu 1.800 zł – koszty zastępstwa procesowego, 17 zł – opłata skarbową od dokumentu pełnomocnictwa i 750 zł – zaliczka na wynagrodzenie dla biegłego, zaś powódka D. M. poniosła koszty w łącznej kwocie 3.067 zł, na którą składają się: 500 zł – opłata sądowa od pozwu 1.800 zł – koszty zastępstwa procesowego, 17 zł – opłata skarbową od dokumentu pełnomocnictwa i 750 zł – zaliczka na wynagrodzenie dla biegłego. Pozwany Skarb Państwa poniósł koszty zastępstwa procesowego w wysokości 3.600 zł. Suma wydatków w niniejszej sprawie odpowiada kwocie 1.619,94 zł. Łączna suma kosztów procesu to kwota 12.653,94 zł (3.800 zł – należna opłata od pozwu + 3.600 zł x 2 – koszty zastępstwa procesowego + 17 zł x 2 – opłaty skarbowe od dokumentów pełnomocnictwa + 1.619,94 zł – wydatki). Uwzględniając zatem powyższe wskaźniki 73,55 % : 26,45%, Sąd wyliczył, iż każda z powódek powinna ponieść koszty procesu w kwocie 1.673,48 zł ($12.653,94 \text{ zł} \times 26,45\% = 3.346,96 \text{ zł} : 2 = 1.673,48 \text{ zł}$), zaś pozwany w kwocie 9.306,97 zł ($12.653,94 \text{ zł} \times 73,55\% = 9.306,97 \text{ zł}$). Różnice między kosztami, które każda ze stron poniosła a które każda ze stron ponieść powinna wyniosły: 2.893,52 zł – na korzyść powódki A. F. ($4.567 \text{ zł} - 1.673,48 \text{ zł} = 2.893,52 \text{ zł}$), i 1.393,52 zł – na korzyść powódki D. M. ($3.067 \text{ zł} - 1.673,48 \text{ zł} = 1.393,52 \text{ zł}$). Nadto Sąd obciążył pozwanego obowiązkiem zwrotu wydatków w kwocie 119,94 zł – wyłożonych tymczasowo przez Skarb Państwa